

De laatste getuigen

Het arbeidersverzet tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Het arbeidersverzet neemt binnen het geheel van de verzetsactiviteiten tijdens de Tweede Wereldoorlog een specifieke plaats in. De Duitsers waren voor socialististen en communisten niet zomaar vreemde bezetters, zij waren tevens de emanatie van een door hen verafschuwd politiek systeem, dat van het nationaal-socialisme. Het arbeidersverzet is dus zowel ingegeven door politieke motieven, het antifascisme, als door patriottische. Maar tegelijk kon dit arbeidersverzet ook een sociale dimensie hebben, waarin sociale strijd en strijd tegen de bezetter hand in hand gingen. Inplaats van een diepgaande analyse van dit fenomeen willen we hier twee getuigen aan het woord laten: Marcel Sonnevillie, die actief was in het socialistisch verzet van Moeskroen, en tevens een eersterangsrol speelde in het nationaal bestuur van de clandestiene partij, en Jules Triffet, onze tweede getuige die meer vanuit de basis werkte en als communistisch sympathisant actief was in het syndicaal verzet van de metaalindustrie van La Louvière. Hij lag er mede aan de basis van de Comités de Lutte Syndicale.

In dienst van het socialistisch verzet: Marcel Sonnevillie.

Reeds voor de oorlog was U actief in de socialistische beweging van Moeskroen.

Ik was zowel actief op politiek als op syndicaal vlak. Ik heb vooral gemiliteerd als lid van de Jeunes Gardes Socialistes (JGS), de politieke jongerenorganisatie van de BWP. Vanaf 1932 was ik secretaris van de lokale JGS-afdeling van Moeskroen, die zo'n 300 leden telde. Daarnaast was ik ook secretaris van de lokale kring voor arbeidersopvoeding. In de vakbeweging was ik vanaf 1931 tewerkgesteld als gewoon bediende. Het is pas na mijn legerdienst in 1933 dat ik benoemd worden ben tot hoofd van de werkloosheidsdienst van de socialistische vakbonden van Moeskroen. Zo ben ik adjunct geworden van Josué Casteleyn, de secretaris van de vakorganisaties van La Fraternelle.

Hoe was de toestand na de Duitse inval van mei 1940?

Bij het begin van de bezetting heeft het vakbondsbestuur van Moeskroen besloten om de werking voort te zetten in

de vorm van dienstbetoon aan de leden van de organisatie. Josué Casteleyn is in die zomer van 1940 overleden en ik ben dan aangewezen als interim secretaris. Vanaf de eerste vergadering heb ik mij verzet tegen de stelling van Hendrik de Man, die gewonnen was voor de nieuwe orde en die had opgeroepen zich bij de bezetting neer te leggen.

Was U op dat moment op de hoogte van wat er zich op nationaal vlak afspeelde?

Nee, wij werden hier overal buiten gehouden. Wij hadden nauwelijks weet van de beslissingen die genomen werden op nationaal vlak. Maar vanaf juli 1940 werd ik wel op de hoogte gehouden via Camille Vanekem, de secretaris van de Centrale voor Arbeidersopvoeding, die op dat moment reeds bezig was met de organisatie van het socialistisch verzet. Ik heb dan voorgesteld om te breken met de nationale besturen van de vakbonden van de textiel en de bouw en de leden te raadplegen door middel van een referendum over de vraag of men al dan niet akkoord ging met het storten van een bijdrage aan de vakbonden van La Fraternelle. Zo'n 2.000 leden hebben positief gereageerd en we hebben de vakbond dan omgevormd tot de Service d'Assistance Sociale (SAS). Eigenlijk stond SAS voor Syndicat Autonome Socialiste. De meesten van onze

leden waren seizoenarbeiders, en het opzet van onze dienst was die leden te helpen in geval van een arbeidsongeval of bij andere aangelegenheden. Zo hebben wij een werking kunnen voortzetten tot begin 1942. Eerst zaten wij in de bureaus van La Fraternelle, vervolgens zijn wij verhuisd naar de oude muziekzaal in het Volkshuis van Moeskroen en na de verandering van de statuten van de coöperatieve zijn wij uiteindelijk terechtgekomen in een lokaal van de socialistische mutualiteit.

Hebt U dan nooit problemen gehad met de Duitse overheden of met de Unie van Hand- en Geestesarbeiders, die toch de enige toegelaten vakorganisatie was ?

Ik ben bij de Dienststelle Hellwig geroepen die in België bevoegd was voor de syndicale aangelegenheden. De briefwisseling daaromtrent heb ik nog steeds in mijn bezit. Ik ben ook bij Bijtebier geroepen en ik heb hem onmiddellijk duidelijk gemaakt dat wij niet wensten toe te treden tot de UHGA en dat wij ook niet bereid waren onze bezittingen en onze documenten over te dragen. Bijtebier heeft mij toen gewoon aan de deur gezet. Vanaf 1940 had ik de vakbondslokalen ter beschikking gesteld van de stad en deze had er de bevoorradingsdiensten in ondergebracht. De vakbondsverslagen waren verstopt bij de bureaus van één van onze bestuursleden. Uiteindelijk heb ik toch een deel van het geld moeten overdragen, maar het grootste deel is toch gered geworden. Ikzelf heb in november 1941 verbod gekregen om nog langer een bestuursfunctie uit te oefenen.

Hoe is het socialistisch verzet dan van de grond gekomen ?

Reeds in de zomer van 1940 had ik bezoek gekregen van Camille Vaneukem, die ik kende als lid van het nationaal comité van de JGS. Ik heb hem toen gezegd dat het erop aankwam de vooroorlogse beslissingen uit te voeren en ons tegen de fascistena af te zetten. Op dat moment had ik trouwens reeds een eerste pamflet verspreid als antwoord op de communisten die in de gemeente een rondschrift verspreid hadden tegen de gevluchte bonzen van de BWP. Vaneukem heeft mij toen toevertrouwd dat hij met mij akkoord ging en dat hij zelf reeds bezig was met het organiseren van het verzet. Zo heeft Vaneukem mij de eerste nummers van Le Clandestin toegestuurd om deze in de streek te verspreiden. Later is Le Clandestin dan omgevormd tot l'Espoir. Daar ik mij ook bleef bezighouden met het dienstbetoon van La Fraternelle, heb ik zo tot begin 1942 een semi-illegale activiteit ontwikkeld. Zo moest ik nog regelmatig naar de rechtbank van Rijsel, waar de dossiers van de arbeidsongevallen behandeld werden.

In de loop van 1941 heeft het socialistisch verzet zich dan verder ontwikkeld. Er was het congres van Burnot-Rivière en het opnieuw verschijnen van Le Peuple.

Ikzelf ben niet betrokken geweest bij de voorafgaande besprekingen van Burnot-Rivière, mijn rol bestond vooral in het transport van de sluikbladen. Het is Vaneukem die mij uitgenodigd heeft als verantwoordelijke van het socialistisch verzet van Moeskroen. De meeste verantwoordelijken van Brussel en Wallonië waren daar aanwezig. Het belangrijkste punt dat er toen besproken is was het project van travaillistische eenheid dat door Henri Fuss, Léon Delsinne en een aantal katholieke politici en syndicalisten was opgesteld. Daarnaast was er de discussie over de uitbreiding van onze verzetsactiviteiten, de oprichting van nieuwe kernen, de publikatie van een gezamenlijk 1-meimanifest met de Franse en Nederlandse kameraden. Het congres heeft aan onze actie ongetwijfeld een nieuw elan gegeven.

Wat de heruitgave van Le Peuple betreft, daar bestond discussie over. Een aantal was van mening dat het blad omwille van zijn symbolische betekenis opnieuw moest uitgebracht worden, maar anderen waren het daar niet mee eens. Het zijn uiteindelijk de Brusselse kameraden die beslist hebben om Le Peuple opnieuw uit te brengen en vanaf oktober 1941 is Le Peuple dan effectief verschenen.

Er zijn ook de opeenvolgende arrestaties geweest.

In mei 1942 werd Jacques Lhermitte op heterdaad betrapt terwijl hij bezig was met het inpakken van de nieuwe editie van l'Espoir. Aangezien ik mij reeds bezighield met de verspreiding heb ik Lhermitte dan vervangen. François Detroyer, die de reeds gearresteerde Camille Vaneukem verving, werd op zijn beurt aangehouden in juli 1942. Ik heb dan vernomen dat de Duitsers in Moeskroen gepoogd hadden mij op te pakken als gijzelaar. Ik vertrouwde die zaak niet en op 17 juli 1942 heb ik dan besloten om volledig ondergronds te gaan. In Brussel heb ik dan moeten vaststellen dat men eigenlijk niet voorbereid was op de opvang van de illegale militanten. Ik had geen woonplaats en het toeval heeft gewild dat ik dan een armtierige zolderkamer gevonden heb in de Bloemistenstraat boven een magazijn van het Volkshuis van Brussel.

Verschillende kameraden die zich na de arrestaties van Lhermitte en Detroyer schuil hadden gehouden, meenden dat het gevaar geweken was en hebben na enige tijd hun gewone activiteit hernomen. Op dat moment hebben de Duitsers toegeslagen. Op 25 augustus 1942 werden in een gecoördineerde actie niet minder dan negen militanten gearresteerd. Na het verdwijnen van Detroyer heb ik zijn taak als nationaal verantwoordelijke voor de sluikpers overgenomen. De uitgave van de speciale nieuwjaars-

Het illegale congres van de Waalse en Brusselse socialisten te Burnot-Rivière, 13-14 september 1941

editie van *Le Peuple* in 1943, gedrukt in twee kleuren met in het midden een grote foto van Emile Vandervelde, is onder meer mijn werk geweest. Op het einde van de oorlog moeten wij in totaal zeker 1.500.000 exemplaren van de socialistische sluiipers verspreid hebben. Pas op, dat is niet alleen mijn werk geweest. Dat is het werk van een collectief evenals de verkoop van kranten, de steunlijsten. Als nationaal verantwoordelijke stond ik ook in voor het verstrekken van valse identiteitsbewijzen. In mijn kamer te Brussel had ik al mijn valse stempels en valse identiteitskaarten verstopt in een kast. Mijn woonst werd soms het stadhuis van de Bloemistenstraat genoemd.

Mijn positie in Moeskroen is na mijn vertrek overgenomen door Cyrille Vanrysselberghe, maar ik heb altijd mijn contacten gehouden. Samen met Georges Barbieux van Doornik en Albert Moulin van Leuze heb ik vanaf januari 1944 het blad *Combat* gelanceerd. Dat blad werd in de regio verspreid op gemiddeld 6.000 exemplaren.

Als socialist bent U ook actief geweest in het Onafhankelijkheidsfront (OF).

Ik heb mij beziggehouden met het OF in Moeskroen, niet op een regelmatige basis, maar als er zich bepaalde problemen voordeden kon men op mij rekenen. Ik hielp hen onder meer bij het drukken van hun bladen en pamfletten. Men heeft mij dan gevraagd om in het Nationaal

Bureau van het OF te zetelen, maar op het congres van Burnot-Rivière was er beslist geworden dat men zich als socialistische beweging niet zou aansluiten bij een verzetsorganisatie. Het partijbureau - het is te zeggen de kameraden met wie ik erover gesproken heb - is dan akkoord gegaan om mij af te vaardigen als observator van de socialistische beweging. Zelfs na de oorlog ben ik blijven zetelen in het Bureau van het OF en ik herinner mij dat ik op een congres van het OF Fernand Demany nog verweten heb dat hij misbruik maakte van het OF om de doeleinden van de communistische partij te dienen. Ik ben toen uitgefloten geworden, maar jaren later heeft Demany mij toch gelijk gegeven.

U was ook nauw betrokken bij de werking van de dienst Porcupine-Mandrill.

Deze dienst is opgericht geworden in de loop van 1943 op initiatief van de Engelse propagandadiensten, en had tot doel een netwerk op te zetten voor de verspreiding van Duitstalige vlugschriften om zo de bezettingslegers te demoraliseren. Onze contactman was Ernest Piot, één van de nationale partijverantwoordelijken. Hij heeft mij gevraagd deze dienst verder uit te bouwen. Wat ik gedaan heb. Ik stond in contact met Filaut te Ougrée, die zich vooral bezighield met het parachuteren van Engelse documenten. Zijn alter ego was een zekere Bauffiaux, een

directeur van de Unic of de Priba. Begin 1944 is Bauffiaux gearresteerd geworden, en ik heb zijn plaats ingenomen. Zo is de dienst Porcupine-Mandrill ontstaan. Na de oorlog heeft men beweerd dat de actie van Porcupine-Mandrill kaderde in het geheel van de socialistische actie. Ik moet dat toch wel nuanceren. Er zijn in deze dienst heel wat mensen actief geweest die geen socialist waren, wat niet wegneemt dat zij toch een belangrijke rol gespeeld hebben als drukker, transporteur of verspreider.

Wat heb U na de oorlog gedaan ?

Bij de bevrijding had ik drie mogelijkheden. De nationale partijsecretaris Ernest Piot had graag gewild dat ik bleef als nationaal propagandasecretaris. Henri Fuss, directeur-generaal bij het Ministerie van Arbeid, met wie ik op goede voet stond, had mij gevraagd of ik niet geïnteresseerd was in een bestuursfunctie bij de pas opgerichte Rijksdienst voor de Maatschappelijke Zekerheid. Ik ben daar niet direct op ingegaan omdat ik in Moeskroen een nieuw familiaal leven wilde beginnen en ik ook mijn werk in de partij, de vakbeweging en de jongerenbeweging opnieuw wilde opstarten. Ik heb aan Fuss voorgesteld om de voor mij gereserveerde post toe te wijzen aan mijn vervanger van tijdens de bezettingsjaren : Roger Mauret. Hij is dan de eerste personeelsdirecteur van de RMZ geworden. Om persoonlijke redenen heb ik dan in 1945 toch gesolliciteerd naar een bestuursfunctie bij de RMZ. Ik ben dan in april 1945 op proef aangenomen. Mijn directeur was Dieudonné Mertens, een syndicalist van Brugge, die gesteund werd door Achille Van Acker. Mertens heeft dan na een tijd zijn ontslag genomen en zo ben ik benoemd geworden tot directeur van de diensten die moesten instaan voor de controle van de werkgevers. Zo heb ik carrière gemaakt bij de RMZ. In 1946 ben ik nog verkozen geworden tot gemeenteraadslid van Moeskroen, maar vanaf 1947 heb ik Moeskroen verlaten en heb ik mij gelanceerd in de gemeentepolitiek van Vorst.

Een syndicalist in de metaalindustrie in La Louvière : Jules Triffet.

Mr. Triffet, welke waren uw professionele activiteiten voor de oorlog ?

Eigenlijk ben ik industrieel tekenaar van opleiding, maar omdat ik tijdens de crisisjaren geen werk vond heb ik het beroep van drukker aangeleerd. Tot 1939 ben ik dus drukker geweest in de drukkerij Debelle te Jolimont.

Was U ook politiek of syndicaal actief ?

Van thuis uit bestond er een sterke syndicale traditie. Mijn vader was een socialistisch syndicalist. Hij was délégué, eerst in de mijnen en later in de metaalindustrie, meer bepaald bij de Tréfilerie et Construction te Haine-Saint-Paul. Zodoende heb ik ook zeer vlug de stap naar het syndicalisme gezet. Reeds op 18-jarige leeftijd was ik regionaal secretaris voor de Fédération Typographique Belge. In de politiek ben ik eigenlijk niet actief geweest. Ik was wel links, en ik ben ook een tijd lid geweest van de Jeunes Gardes Socialistes, maar eigenlijk heb ik nooit gemiliteerd in een partij.

Hoe bent U dan terechtgekomen in de metaalindustrie van La Louvière ?

Vanaf 1939 was ik gemobiliseerd en na de achttiendaagse veldtocht ben ik erin geslaagd naar huis terug te keren. Ik heb nog enige tijd gewerkt bij een drukker te Chapelle, maar door de papierschaarste was er zeer weinig werk. In oktober 1940 ben ik dan begonnen als gewoon arbeider bij de Usines Goldschmidt te Haine-Saint-Pierre, een metaalbedrijf waar vooral locomotieven gemonteerd en gerepareerd werden. Ik heb daar het beroep van bankwerker aangeleerd.

Hoe bent U daar syndicaal actief geworden ?

Vanaf mei 1940 waren de vakbonden zo goed als opgeheven door de bezetter. De UHGA was de enige organisatie die door de Duitsers getolereerd werd. De oude syndicale delegatie van Goldschmidt, die vooral uit socialisten bestond, had in die periode de neiging om zich bij de Unie aan te sluiten. Zij wilden alles op zijn beloop laten en hadden zich bij de situatie neergelegd. Zij waren zeker niet bereid de eisenstrijd in handen te nemen en de sabotage te organiseren. Tijdens een algemene vergadering op het bedrijf heb ik het woord genomen en ik heb hen toen hevig becritiseerd. Uiteindelijk hebben zij ontslag genomen uit hun functies en zo is er een nieuwe vertegenwoordiging samengesteld waarvan ik deel uit-

Jules Triffet (°1916), secretaris van de Association des Ouvriers Métallurgistes du Centre

maakte en waarvan ik in feite de leiding had. U moet weten, ik was niet op mijn tong gevallen en doordat mijn vader eveneens délégué was, en ik er ook vroegere kameraden uit de JGS kende, ben ik er zeer vlug aanvaard geworden als afgevaardigde.

Heeft de bedrijfsleiding zich zomaar bij die verandering neergelegd?

De directie heeft ons zeker niet onmiddellijk aanvaard. Zij was gewoon met de oude syndicale delegatie te werken. Men beschouwde mij ook een beetje als een revolutionair en als een menner, wat ik ook was. Uiteindelijk, gezien de omvang die onze groep had aangenomen, heeft men ons toch moeten aanvaarden. Bij Goldschmidt werkten er 2.000 arbeiders en in elk van de afdelingen had ik één of twee vertrouwensmannen. Men kon gewoon niet meer om ons heen.

Rond welke eisen werd er zoal actie gevoerd?

Er waren ten eerste de looneisen, sinds mei 1940 waren de lonen op hetzelfde niveau gebleven. Wij zijn tussenbeide gekomen om bepaalde premies af te dwingen en als de directie niet wilde toegeven gingen wij over tot werkonderbrekingen. Daarnaast was er vooral de voedselvoorziening. Op ons aandringen heeft de directie voorraden aardappelen, groenten of andere produkten aangekocht om die onder de arbeiders te verdelen. Wij zijn er ook in

geslaagd zwarte zegels te krijgen, die dan eveneens onder de arbeiders en bedienden verdeeld werden. Daarnaast hebben wij bij Goldschmidt ook een onderlinge hulpkas opgericht, die beheerd werd door mijn goede vriend Hector Buchin. Deze kas kwam tussenbeide bij ziekte of dodelijke ongevallen. De arbeiders storten elke week 1 fr. in die kas, en de patroons kwamen eveneens tussenbeide met een dubbele bijdrage.

Werd er ook aan sabotage gedaan?

Er is overal gesaboteerd geworden en elkeen deed het een beetje volgens zijn mogelijkheden. In de ketelslagerij werden vooral de compressoren en de buizen gesaboteerd. Er werd geknoeid met het gereedschap, en vooral bij de frees- en boormachines in de montageafdelingen werd er dikwijls ijzer-vijzel in de elementen gesmeten.

Het laswerk werd opzettelijk slecht uitgevoerd waardoor de laspunten begaven. Gerepareerde locomotieven werden ontspoord. Allemaal kleine dingen die een enorm tijdsverlies met zich meebrachten.

Hoe is dan de oprichting van een regionale organisatie mogelijk geworden?

In de andere metaalbedrijven uit de streek had er zich een gelijkaardige evolutie voorgedaan als bij de Usines Goldschmidt. Er waren nieuwe delegaties gevormd en de eisenstrijd begon stilaan op gang te komen. In de loop van 1941 ben ik dan in contact gekomen met iemand die ik niet kende - later bleek het om Jacques Grippa te gaan, één van de nationale KP-verantwoordelijken - en hij heeft me in contact gebracht met verschillende kameraden uit de andere bedrijven en zo heeft er zich een eerste kern gevormd, die clandestien opereerde. Eén van onze eerste initiatieven was het zenden van een regionale delegatie naar de secretarissen-generaal te Brussel om onze eisen kenbaar te maken. De verantwoordelijken van de UHGA zagen ook dat er zich van alles bewoog in de metaalindustrie van het Centrum en dat de syndicale delegaties opnieuw actief waren. In oktober 1941 heeft Oswald Debelle, de Unie-verantwoordelijke voor de metaalindustrie van het Centrum, dan een vergadering belegd in de hoop de délégués voor de kar van de UHGA te kunnen spannen. Deze vergadering is uitgedraaid op een fiasco voor de Unie. Debelle werd er de mantel uitgeveegd en is

La délégation aux Secrétaires généraux.

Une première délégation du Centre avait été reçue au mois d'octobre 1941 où les délégués prirent un sérieux contact avec les pouvoirs civils responsables.

Qu'a-t-elle obtenu par sa visite ? peut de chose peut-être. **Mais elle a jeté les bases d'une entente entre tous les ouvriers des usines de la région.**

Le 29 Janvier 1942 une délégation s'est représentée dans les bureaux du Directeur Général du Travail afin de présenter un cahier de revendications comprenant augmentation des salaires, modification de contrat d'emploi ainsi qu'un plus ample ravitaillement.

Les deux 1er points ont été discutés devant Monsieur le Dr Gaignaux préposé à l'organisation du Travail.

Un projet de loi est élaboré en ce qui concerne l'augmentation des salaires et sortira sous peu. De combien serons-nous augmentés ? eux le savent, mais notre délégation n'en sait encore rien.

En ce qui concerne l'Organisation du Travail :

Bien des petites choses dont nous ignorions les rouages ont été dévoilées. C'est ainsi qu'un homme ayant contracté un contrat de travail en Allemagne, celui-ci rentrant à son domicile le contrat terminé, se voit refuser ses timbres par le préposé à la distribution dans sa commune. Dans ce cas, il faut de suite signaler le fait au Directeur Général du Travail, 136, Avenue Louise à Bruxelles.

Il est strictement interdit par la convention entre l'occupant et les autorités belges de faire pression sur un chômeur pour l'inviter à aller travailler dans un pays étranger à moins que ce ne soit sur les chantiers français.

L'attire l'attention sur les cas probables des ouvriers métallurgistes qui auraient auparavant travaillé dans la mine et qui, momentanément, sont occupés dans la métallurgie ou autre corporation, en quittant leur emploi la convention les oblige à rentrer dans la mine.

En ce qui concerne le ravitaillement, les pourparlers ont été plus laborieux. C'est ainsi qu'on aborda de suite la question de la nouvelle répartition des timbres supplémentaires.

Il y aura donc trois catégories de travailleurs :

1) très lourd, 3 timbres de pain, 3 timbres de viande et 3 timbres de margarine pour trois jours de travail

Pour la sidérurgie les usines pourront atteindre les coefficients suivant 75 o/o travail très lourd, 15 o/o lourd et 10 o/o normaux.

Dans l'industrie de construction mécanique, 15 o/o très lourd, 10 o/o lourd, 75 o/o normaux.

Le transport dans chacune des industries sera toujours classé à part.

La question a été soulevée en ce qui concerne la mau-

vaise répartition. La seule réponse fut : contenter l'ensemble des travailleurs de toutes les branches, c'est-à-dire, avec le nombre de timbres distribués à 600 000 ouvriers dans l'ancienne méthode, il faut actuellement alimenter 1.300 000 travailleurs. Le préposé à la répartition des timbres noirs dit qu'il ne demanderait pas mieux que de contenter tout le monde, mais que l'occupant s'y opposait formellement.

Les conclusions que nous pouvons tirer de ces entretiens c'est qu'aucune amélioration n'est apportée au sort pénible des travailleurs. L'augmentation du coût de la vie a atteint 85 o/o. La ration supplémentaire est diminuée de grandes proportions. Bien des ouvriers qui recevaient 30 timbres supplémentaires par mois verront une diminution de plus des deux tiers.

A l'ouvrier mineur on a bien eu soin de ne rien toucher. **POURQUOI ?** c'est que les mineurs en général sont unis, et les nombreuses grèves dans les mines font réfléchir l'occupant et les pouvoirs publics qui en dépendent.

Métallos, si vous voulez aussi ces améliorations, il faut avoir le courage de vous unir, de vous grouper en vue d'un mouvement général.

Attaquez vos délégations, obligez les à remettre le nouveau cahier de revendications obligeant les patrons à leur tour de réclamer ce dont vous, vos femmes et vos enfants ont besoin.

Vous êtes responsables de votre mauvaise situation, par votre passivité et votre peur, vos enfants et vos femmes sont anémiés et souvent, dans beaucoup des cas, frisent la Tuberculose.

Faites comme les mineurs, arrêtez le travail, réclamez à manger, s'ils parlent d'otage, présentez vous tous ensemble.

Réclamez les 6.000 000 de Kgr. de féculent que l'occupant nous a enlevé du pays, réclamez des pommes de terre tubercules précieux dont la récolte est si abondante dans notre pays, posez la question, où sont passées les rames de Wagons chargées de pommes de terre et parties en temps voulu des 2 Flandres.

Si vos délégués tremblent, chassez les, ils ne valent pas mieux que les traîtres !

Elisez de nouvelles délégations, il ne manque pas de bons camarades prêts à vous défendre, à vous de les désigner.

Dans chaque usines préparez dès aujourd'hui même votre bataille dans l'unité vous trouverez les moyens de passer à l'action et il n'y a que par l'action que vous améliorerez le sort de vos enfants si malheureux, vis à vis de ces derniers vous n'avez aucune excuse, vous êtes les seuls responsables.

moeten afdruipe. Tegelijk hebben wij op die vergadering de gelegenheid gehad om de andere délégués bij onze actie te betrekken en zo is dan de Association des Ouvriers Métallurgistes et Sidérurgistes de la région du Centre ontstaan, waarvan ik samen met René Van Meulembeek en Armand Messe de leiding had. De Association des Ouvriers was een semi-legale organisatie, die later de basis vormde voor de oprichting van de Comités de Lutte Syndicale in de metaalindustrie van het Centrum. Wij noemden ons Association des Ouvriers, naar analogie met de Association patronale om niet in het vaarwater van de UHGA te komen. De Unie was immers de enige organisatie die zich vakbond mocht noemen. Maar in de praktijk hebben wij ontegensprekelijk een syndicale activiteit ontplooid. Vanaf november 1941 kwamen wij zowat elke maand bijeen en de verslagen van die vergaderingen heb ik minutieus bijgehouden in een verslagboek. Eén van onze eerste initiatieven was het opstellen van een gezamenlijk eisenplatform. Wij hebben dat voorgelegd aan de metaalpatroons van het Centrum en hebben het ook verdedigd bij de secretarissen-generaal te Brussel. Onze hele actie heeft in feite rond dat eisenplatform gedraaid. Wij hebben ook het sluikeblad *Le Métallurgiste* uitgegeven. Het eerste nummer heb ik nog zelf gestencild op 300 exemplaren. Dat blad werd dan doorgegeven in de bedrijven. Toen onze beweging meer uitbreiding nam hebben we het laten drukken. Zo zijn er nog twee nummers uitgegeven, maar na de arrestatie van onze drukker zijn we gestopt met de uitgave van *Le Métallurgiste*.

Werd er in het regionaal comité over politiek gepraat ?

Wij kenden natuurlijk de politieke ideeën van elkeen, maar in ons comité werd er niet over politiek gepraat. Eén van onze basisprincipes was alle arbeiders te verenigen in één vakbond, die zich onafhankelijk zou opstellen tegenover de politieke partijen. In ons comité waren er verschillende tendenzen : er waren socialisten, communisten, christelijken en zelfs liberalen.

De communisten hadden nochtans een vrij dominerende positie in de organisatie.

Ja, enkele KP-verantwoordelijken hebben een belangrijke rol gespeeld in de uitbouw van de organisatie. Ik heb reeds Jacques Grippa vernoemd, later kregen wij ook hulp van René Beelen, een andere KP-verantwoordelijke. Aan de basis waren er veel kameraden met communistische ideeën, maar op dat moment was ik geen communist. Dat is pas later gekomen. Ons doel was een blok te vormen en wij hebben altijd de ideeën van elkeen gerespecteerd.

Zijn er contacten geweest met de clandestiene socialistische vakbeweging uit de regio ?

Ik wil niet beweren dat er geen contacten geweest zijn, maar wij werkten op een totaal andere wijze. Gaston Baudoux, de secretaris van de metaalvakbond, had zijn werking, en wij hadden de onze.

De eisenstrijd, die zich in de loop van 1942 ontwikkeld heeft in de metaalindustrie van het Centrum, loopt in september 1942 uit op een vrij massale staking.

In de loop van 1942 zijn wij verschillende keren naar Brussel geweest voor loonsverhogingen en een verbetering van de voedselbevoorrading. Van De Winter, secretaris-generaal van de bevoorrading, en van Wouters, de secretaris-generaal van de arbeid, hebben wij verschillende beloften gehad, maar deze werden nooit nagekomen. De laatste maal dat wij bij Wouters geweest zijn hebben wij duidelijk gesteld dat indien er geen toegevingen kwamen het onmogelijk zou zijn om de arbeiders in te tomen. Zo is die staking uitgebroken. Eerst bij Goldschmidt en later ook in de andere bedrijven. Alleen de arbeiders van Boël zijn bij de staking afzijdig gebleven.

Wat betekent dat, staken tijdens de bezetting ? Er was toch een stakingsverbod.

Het was geen echte staking in de klassieke betekenis van het woord. Het ging om een sit-down staking waarbij de arbeiders elke dag opnieuw aanwezig waren op het werk, maar waarbij er niet gewerkt werd. De staking is de 19de september begonnen en de 21ste ben ik als hoofddélégué met de directie van Goldschmidt naar de Kommandantur te Mons geroepen. Ik ben daar toen geïntimideerd geworden en moest de staking onmiddellijk doen eindigen. Zij beschouwden mij als de leider van de beweging en de Duitsers hebben er toen mee bedreigd gijzelaars te nemen en mij zelfs te arresteren. Bij mijn terugkeer uit Mons heb ik vernomen dat er ongeveer 500 arbeiders gearresteerd waren en weggevoerd naar de gevangenis in Doornik. Zaterdagavond is er dan een algemene vergadering geweest van alle délégués uit de regio, maar de wil om door te gaan met de staking was algemeen. De maandag daarop zijn de Duitsers bij Goldschmidt binnengevallen. Samen met Henri Bertiaux werd ik bij hen geroepen en opnieuw werden wij onder druk gezet om de staking onmiddellijk stop te zetten. Wij hebben daar toen op geantwoord dat wij enkel de woordvoerders waren van de arbeiders, geen stakingsleiders. De repressie ging ondertussen onverminderd voort : die dag werden er nog eens 80 arbeiders gearresteerd. De volgende morgen om vijf uur ben ik zelf aangehouden geworden en dat is meteen ook het einde van de staking geweest. Alle gijzelaars zijn toen vrijgelaten en de directie van Goldschmidt is toen bij de Duit-

sers tussenbeide gekomen om mijn vrijlating te bepleiten. Tien dagen na de staking heeft men mij laten gaan.

Deze staking heeft ook een weerslag gehad op de verhoudingen in het regionaal comité.

Tijdens mijn afwezigheid heeft er zich in het comité een scheuring voorgedaan omdat er onder Louis Dereau, de leider van de christelijke vakbond, een "Comité der 13" gevormd was. Hij is toen in delegatie naar Brussel gegaan en heeft er de autoriteiten beloofd het werk te doen hernemen in ruil voor de vrijlating van alle gijzelaars. In feite heeft hij de beweging gebroken. Na mijn vrijlating heb ik mijn werk bij Goldschmidt hernomen, maar het was onmogelijk om nog langer de leiding van het regionaal comité op mij te nemen. Ik werd voortdurend geschaduwd en ik ben dan een tweede maal gearresteerd in de nacht van 16 op 17 december 1942.

Verschillende délégués, onder wie Jules Duray, Henri Bertiaux en Henri Vorhoff hebben hetzelfde lot ondergaan. René Van Meulembeek, die voordien reeds ondergedoken leefde, is eveneens in de handen van de Duitsers gevallen. Wij hebben altijd vermoed dat wij verraden geworden zijn door iemand in ons midden.

Na uw arrestatie bent U in de concentratiekampen terechtgekomen. Hoe hebt U de kampen overleefd?

Men moet veel geluk hebben en het komt er ook op aan een goede moraal te behouden. Te Breenonk werd ik aangeduid om in de drukkerij te gaan werken. Daardoor heb ik mij kunnen onttrekken aan het zware werk, alsook aan de slagen die de gevangenen kregen. Het regime in Neuengamme was dan weer veel lichter, maar toch. Nadat ik een ganse dag had doorgewerkt met natte kleren, ben ik er zwaar ziek geworden. In de infirmerie heeft men mij een dodelijke injectie gegeven. Alle andere patiënten zijn toen overleden, maar door een onmogelijk toeval heb ik dit overleefd. Bij de evacuatie van Neuengamme in mei 1945 heb ik eveneens geluk gehad. Ik zat in die ene boot die in de morgen van 3 mei ontsnapt is aan de dodelijke raid van Amerikaanse vliegtuigen op de haven van Lübeck. De twee andere vrachtschepen, die eveneens volgeladen waren met gevangenen, zijn toen in vlammen opgegaan. Bijna niemand heeft die ramp overleefd.

Is de kameraadschap tussen de politieke gevangenen in de concentratiekampen een realiteit geweest?

Jawel. Er heeft altijd een vrij grote solidariteit geheerst tussen de politieke gevangenen. Dat wil niet zeggen dat er soms geen conflicten waren, want het concentratiekampregime kan een mens volledig doen aftakelen. Men probeerde ons ten gronde te richten en ons elke waardigheid

te ontnemen. Maar over het algemeen heeft de solidariteit standgehouden. Het ging soms om een zeer eenvoudig gebaar. Toen ik toekwam in Neuengamme werd ik in quarantaine geplaatst. Twee Belgische gevangenen, die ik zelfs niet kende, zijn toen tot bij de afsluiting gekomen en hebben mij een stuk brood en twee sigaretten gegeven. Dat zijn dingen die je nooit vergeet. Te Neuengamme ben ik ook bevriend geraakt met verschillende kameraden. Zo hebben wij het 1-meifeest van 1944 in het kamp gevierd. Er werd toen een taart gemaakt in beton met kaarsen van betonijzer. Wij hebben Julien Lahaut uitgenodigd en er was ook een Franse priester bij. Elkeen had zijn rantsoen bij zich, en gezeten aan een lange tafel hebben wij toen de Internationale geneuried. Dat was een onvergetelijke avond.

In mei 1945 bent U teruggekeerd naar België, maar uw verwachtingen zijn niet ingelost geworden.

Bij mijn terugkeer uit Duitsland werd ik, samen met Henri Bertiaux, onthaald als een held. De directie van Goldschmidt is ons, samen met delegaties uit alle afdelingen van het bedrijf, komen verwelkomen met een fanfare. In stoet zijn we door de stad getrokken. Maar inderdaad de desillusie is vlug gekomen. Na enkele weken gingen wij ons aanbieden in het vakbondslokaal te La Louvière. Samen met Henri Bertiaux werd ik er ontvangen door mijnheer Moresco die ons kortaf gezegd heeft dat hij met ons niets kon aanvangen. Na alles wat wij gedaan hadden, na alles wat wij meegemaakt hadden, werden wij beschouwd als ongewensten in de vakbeweging. Zij meenden dat wij communisten waren. Dat is de reden geweest. Op dat moment werd ik door verschillende communisten, onder meer door Julien Lahaut, gevraagd om tot de partij toe te treden. Ik ben toen lid geworden, maar ook daar was ik vlug ontgoocheld. Bij de eerste verkiezingen stond ik samen met Henri Glineur aan het hoofd van de lijst voor de federatie van Charleroi. Op een gegeven moment heeft men die plaats aan Fernand Demany gegeven, de leider van het Onafhankelijkheidsfront, zozegegd omdat men capabele mensen nodig had. Daar ik blijkbaar beschouwd werd als een incapabele heb ik mijn kaart verscheurd. Zo is dat gegaan.

Later heb ik mij aangesloten bij de socialistische partij, vooral dan uit sympathie voor onze burgemeester. Ik ben ook nog een korte tijd propagandist geweest in de bediendenvakbond, maar vanaf 1947 ben ik teruggekeerd naar mijn oud beroep en ben ik zelfstandig drukker geworden. Vandaag ben ik vooral actief als regionaal secretaris van de gewezen politieke gevangenen van Breenonk en als vice-voorzitter van de vriendenkring van Neuengamme. (R.H.)